

ACHTER DE SCHERMEN

NIEUWSBRIEF VAN HET WILLEM ELSSCHOT GENOOTSCHAP

Elsschot in Koksijde en Kroatië

Toespraak gehouden bij de opening van de tentoonstelling 'Elsschot in vertaling' in de Bibliotheek van Koksijde, op zaterdag 11 oktober 2008

In dit nummer

C.J. Aarts
Elsschot in Koksijde en Kroatië

Cyriel van Tilborgh
Willem Elsschot en de zee

Gesprek met Elsschot-vertaler
Shulamith Bamberger
Hollandse Kaas in het
Hebreeuws

Willem Elsschot
PENSIOEN

Cyriel van Tilborgh
Erik Vlamincx bekroond
voor *Dank u, heren*

C.J. Aarts

Dames en heren,

Mijn liefde voor Willem Elsschot begon op 4 januari 1962. Op de televisie zag ik een toneelstuk naar de romans *Lijmen* en *Het Been*. Lo van Hensbergen speelde, als ik me dat goed herinner, de rol van Boorman. Dat was een creatuur dat mij aansprak. Elsschot had, naar mijn smaak, geen betere naam voor dit ijzersterke personage kunnen verzinnen. En hij heeft zich nooit meer als naamgever overtroffen, of het moest zijn met de naam van Stekelorum, de baas van 't pension Lydia. Daarna...

maar laat ik u niet alles vertellen, ik hoorde zojuist dat mijn lezing tien minuten mag duren, dus hier en daar wat overslaan komt de lengte van mijn praatje ten goede...

In 1981 gingen Vic van de Reijt en ik naar Antwerpen om een Elsschot-almanak te...

ach, dat kan ook wel weg.

Een paar maanden later boden we Walter De Ridder onze Elsschot-almanak aan en toen moeten we nog twee uur met hem in de Quinten Matsijs hebben gesproken met de microfoon van een radioprogramma onder onze neuzen. Walter mopperde nogal over...

nou ja, waarover Walter mopperde zal u vast niet interesseren.

Wat ik u wel graag hier vertellen wil, is dat mijn liefde voor Elsschot mij met mijn gezin vier zomervakanties naar Koksijde en Sint-Idesbald heeft gedreven, waar ik in 1996 regelrecht naar het gemeentehuis ging. In *Tsjip* had ik namelijk gelezen:

Het Gemeentehuis van Coxyde is een gezellig, ouderwets café, waar op 't ogenblik een kachel brandt die ons deugd doet. Mijn broer zegt aan de bazin dat wij komen om te trouwen en bestelt acht glazen bier.

Het Gemeentehuis viel tegen. Dat bleek een kantoorgebouw.

C.J. Aarts met een exemplaar van de Kroatische krant *Večernji list* (foto Persdienst Gemeente Koksijde/L.J. Derenette)

Nu moet ik, in de onmiddellijke nabijheid van een beeldschoon nieuw stadhuis, mijn eigen lezing onderbreken: ik bedoel hier natuurlijk het vroegere gemeentehuis in Koksijde-dorp.

Binnen dit kantoorgebouw vertelde een vriendelijke ambtenaar mij dat het oude gemeentehuis waar Adele met Bennek trouwde inderdaad in een café gevestigd was geweest. En hij vertelde mij ook wáár het was. Ik kon mijn geluk niet op. Helemaal niet toen hij de officiële trouwakte uit 1932 te voorschijn haalde en mij deze liet zien. In al mijn vakanties ben ik bij hem langs geweest, want op al mijn vragen wist José Chamon antwoord. Waar de Vogelzang was, waar Laarmans op de grond spuwt 'om te laten blijken dat wij nog steeds broeders zijn' en waar Adeles huwelijk door de jongens van de streek besproken wordt, en een van de cafégangers zegt: 'Met een Pool godverdomme'. Mijn ambtenaar wees mij het terras van Café de la Plage, waar iedere namiddag de voltallige bemanning van het pension 'Cosy Corner' zit, en mijnheer Dieudonné niet te vergeten, 'met een dame in een badmantel, want die man is onverbeterlijk'. Vele middagen heb ik rondgefietst in Koksijde en vooral in Baaltje op zoek naar het pension 'Cosy Corner', de bungalow 'Mon Trésor' en de villa 'Les Soupirs'. De ge-

meentedienaar vertelde waarom Berten Flute zo heette. Eigenlijk heette hij Albert Calcoen, maar die achternaam was in Sint-Idesbald zo algemeen dat hij naar het café 'De Fluit' van zijn ouders Berten Flute genoemd werd. En de burgemeester die acht nieuwe pinten heeft doen vullen, was inderdaad dezelfde als bierbrouwer Houtsae-ger. Pension Lydia heet tegenwoordig Ruytingen en ik heb gehoord dat dit hotel tijdens dit Elsschot-weekeinde door de ware liefhebbers geheel volgeboekt is. Mijn dierbare ambtenaar wist alles, en alles was waar wat hij zei. Alleen geloofde ik hem niet toen hij zei dat de baas van 't pension Lydia werkelijk Stekelorum heette. Zo'n naam bestaat niet, zei ik, die moet door Willem Elsschot zijn verzonnen.¹

Dit jaar viel mij onverwacht de eer te beurt de bibliografie van Willem Elsschot te mogen maken. Dat wil zeggen, de bibliografie van 'Willem Elsschot in vertaling'. De voorzitter van het Willem Elsschot Genootschap had mij gezegd dat de gelden die rijkelijk binnenstromen van de donateurs, de sponsors en de aangezetenen van de benefietdiners alleen nuttig besteed mogen worden ter ere van de studie van leven en werk van Willem Elsschot. 'En wat is nuttiger, Kees,' zei hij mij, 'dan het maken van een bibliografie. Immers, uit een bibliografie vloeit alle verdere studie voort,' en daarop kon ik alleen maar instemmend

Vertalingen van *Kaas* op de tentoonstelling 'Elsschot in vertaling' (foto Persdienst Gemeente Koksijde/L.J. Derenette)

knikken. 'Je krijgt *carte blanche* voor alle kosten die je maken moet om de bibliografie zo volledig mogelijk te krijgen.' En zo kwam het dat Marijke en ik deze zomer naar de Balkan afreisden om alle publicaties van Willem Elsschot in dit roerige deel van de wereld op te sporen. In het eerste antiquariaat dat wij in Rijeka bezochten, ploegde de eigenaar zijn hele voorraad door op zoek naar Elsschottiana aan de hand van een gebrekkig lijstje dat ik bij me had. Het was vergeefs. De tweede antiquaar raadpleegde zijn computer. Ook hij vond niets, maar bleek niet voor één gat te vangen. Hij logde in op de catalogus van de Nationale Bibliotheek te Zagreb en kraaide even later eureka in het Kroatisch. Hij had een publicatie van enkele vertaalde gedichten van Willem Elsschot gevonden in het Kroatische tijdschrift *Forum*. En wij wisten tot op dat moment niet beter dan dat *Forum* een Nederlands-Vlaams tijdschrift was onder leiding van Ter Braak, Du Perron en Maurice Roelants waarin Elsschot zijn 'Verzen van vroeger' had gepubliceerd. *Forum*, dames en heren, is een Kroatisch tijdschrift! De antiquaar rende een ladder op om beneden te komen met enkele nummers van het tijdschrift *Forum*, die helaas allemaal uit het verkeerde jaar waren. Per boot reisden wij verder naar Split. Daar barsten twee dames in een antiquariaat in lachen uit. Op ons lijstje wezen zij op een titel en schaterden: 'Maar dit

is een krant! Die zult u antiquarisch nooit vinden.' Beuteurd dropen wij af. Op het eiland Hvar waar wij enige weken verbleven om onze wonden te likken, kochten wij op zekere dag uit verveling een plaatselijke krant. Maar, nee, nee, maar. Dit was de krant van Elsschot! Of liever: dit was de krant waarin vijfenveertig jaar geleden een vertaald verhaal van Elsschot gestaan moest hebben. Aan dit verse exemplaar hadden wij natuurlijk niks, maar op een of andere manier maakte zich toch een zekere trots van ons meester. Wij zouden niet met lege handen in het vaderland terugkeren en kochten er de volgende dag weer een. Zo lasen wij in de krant van Elsschot, de *Večernji list*, dat Radovan Karadzic gepakt was en een week later dat hij op transport was gezet naar Den Haag. Op het eiland Hvar was wekenlang geen antiquariaat te vinden, alleen op de laatste dag van ons aangenaam verblijf ontdekten we een klein zaakje, tot de nok gevuld met boeken, maar potdicht. Als de voorzitter van het Willem Elsschot Genootschap dat hoort, zal hij ons zeker willen korten op onze reiskosten, wegens plichtsverzuim en lui lakkerij.

In Mostar, de hoofdstad van Hercegovina, bezochten wij een beurs van uitgeverij uit Bosnië en Hercegovina. Hier gingen we op zoek naar uitgeverij 'Neretva' uit Konjic, die immers in 2007 Elsschots boek *Sir* had uitgegeven. Deze uitgever bleek hier niet present en alle andere uitge-

Van links naar rechts: Marcel Vanthilt, Jan Loones, C.J. Aarts en Cyriel Van Tilborgh (foto Persdienst Gemeente Koksijde/L.J. Derenette)

vers dromden om ons heen, want twee inwoners van het land dat Karadzic gastvrijheid bood, waren toch wel een bezienswaardigheid. Ze wilden ook weten waarom wij op zoek waren naar uitgeverij 'Neretva', genoemd naar de rivier die woest onder de beroemde, verwoeste en weer herstelde brug van Mostar stroomt. U moogt het geloven of niet, maar wij hebben met handen en voeten, in het Engels en het Duits, verteld over onze zoektocht naar Willem Elsschot, en de Bosnische uitgevers wilden wel eens weten voor welke onbekende schrijver wij al deze moeite deden. Om kort te gaan: alle Bosnische uitgevers weten nu wie Willem Elsschot is en het zou ons niet verbazen als de komende jaren de ene na de andere roman van Willem Elsschot in het Bosnisch verschijnt. De korting die wij op onze reiskosten vreesden, zal dan zeker door het Willem Elsschot Genootschap in een bonus omgezet worden.

Achter de markt in Sarajevo waar tijdens de burgeroorlog enkele granaten de dood van 68 burgers veroorzaakten, vonden wij een klein antiquariaat dat geen bloemlezingen van Vlaamse auteurs bezat, maar gelukkig nog wel bloemlezingen van Bosnische schrijvers. Even later stonden we voor de prachtige Nationale Bibliotheek van Sarajevo. Om deze bibliotheek stond een schutting en de ramen waren dichtgetimmerd. De bibliotheek was in

brand geschoten en één miljoen boeken waren hier verbrand. De vernietiging van één miljoen boeken weegt niet op tegen de dood van 68 burgers op de markt van Sarajevo, om van de tienduizenden andere slachtoffers van de oorlog nog maar te zwijgen. Maar nu ik toch in een bibliotheek spreek, wil ik u zeggen dat de Nationale Bibliotheek van Sarajevo niet per ongeluk aan de vlammen ten prooi is gevallen. Deze Nationale Bibliotheek werd bewust door de kornuiten van Karadzic in brand geschoten om de identiteit van Bosnië en Hercegovina te krenken en te vernietigen. Een bibliotheek is meer dan een gebouw. Het is de bewaarplaats van ideeën en gedachten, van wetenschap en van schoonheid. In de Nationale Bibliotheek van Sarajevo wordt nu geen enkel boek meer voor de eeuwigheid bewaard, zelf niet, om tot ons onderwerp terug te keren, dat ene boekje *Sir* van Willem Elsschot van een kleine uitgever uit Konjic die te weinig geld heeft om deel te nemen aan een uitgeversbeurs in Mostar.

Op de markt in Zagreb blijkt hoe nuttig de kennis is die wij opgedaan hebben bij de bestudering van het vertaalde werk van Willem Elsschot. Op een kraam ligt een bergje ondefinieerbare prut. Er staat een bordje bij met het woord *Sir*. 'Kijk,' roep ik tegen Marijke, 'Kaas!' Van Marijke krijg ik spontaan een tien voor taal.² Wij beslui-

Jan Loones voert het woord. Op de eerste rij (eerste en vierde van rechts) Elsschots kleinzonen Willem Dolphyn en Jan Maniewski (foto Persdienst Gemeente Koksijde/L.J. Derenette)

ten, nu wij toch in Zagreb zijn, een bezoek te brengen aan de redactie burelen van het avondblad *Večernji list*. Als u weet hoe schoon (in de Vlaamse betekenis van dit woord) de binnenstad van Zagreb is, dan begrijpt u hoe groot onze liefde voor Elsschot moet zijn. Want wij nemen de tram naar ontluisterende buitenwijken met kale kantoorgebouwen waarheen krantenredacties tegenwoordig verbannen worden. Wij zoeken de *Večernji list* uit februari 1963. Helaas, de krant beschikt niet meer over een eigen archief. Maar de redacteurs en receptionistes die om ons heen staan, verdringen zich om ons de weg te wijzen naar de Nationale Bibliotheek van Zagreb. Ieder van hen heeft een eigen mening over de plek waar de nieuwe bibliotheek zich moet bevinden. Eindelijk bereiken we om kwart voor drie de bibliotheek, die, zoals wij van de portier vernemen, om drie uur sluit. We mogen naar binnen en het lukt ons met hulp van het personeel de aanvraagbriefjes in te vullen voor *Forum* en *Večernji list*. De volgende dag liggen tijdschrift en krant voor ons klaar en lukt het een beschrijving te maken van ‘Het huwelijk’ en ‘Moeder’ die in het Kroatisch vertaald in *Forum* staan en van een fragment uit *De Leeuwentemmer* dat in *Večernji list* werd afgedrukt met als auteur ‘William Elscot’. Onze reis door de Balkan was niet vergeefs.

Op de tentoonstelling ‘Willem Elsschot in vertaling’ en in de reeds verschenen bibliografie *Al is hun taal mij zo vreemd* zult u deze publicaties nog niet vinden. Wij werken gestaag voort aan luik 2 van de bibliografie, waarin de moeilijk vindbare verspreide vertalingen een plaats moeten krijgen. Daarvoor staan op kosten van het Willem Elsschot Genootschap nog reizen naar Zuid-Amerika en Nieuw-Zeeland op ons programma. Daarom steun ik van harte de oproep van de voorzitter van het Willem Elsschot Genootschap om stevig te doneren.

Ik dank u voor uw aandacht.

- 1 Mijn gehoor in de Bibliotheek van Koksijde moet nu lachen. Zij weten beter: de vroegere schepen en huidige gemeentesecretaris is een Stekelorum.
- 2 Ik kijk de moderator van de bijeenkomst, Marcel Vanhilt, medepresentator van het televisieprogramma *Tien voor taal*, even aan. Een glimlach krult om zijn lippen.

Willem Elsschot en de zee

Cyriel van Tilborgh

Door de afdeling Vrije Tijd & Cultuur van de gemeente Koksijde werd in samenwerking met Antwerpen Boekenstad een mooie Willem Elsschotweek georganiseerd van 10 tot 20 oktober 2008. Ook voor Koksijde is Willem Elsschot een belangrijke literaire ambassadeur. Tijdens de jaren dertig kocht de schrijver in de deelgemeente Sint-Idesbald een mooi perceel en bouwde er zijn 'Kerkepanne', waar hij jaarlijks met zijn gezin de vakantie doorbracht en deelnam aan het dorpsleven van de kust-

Marc Vandebussche, Jan Loones, Philip Heylen (foto Persdienst Gemeente Koksijde/L.J. Derenette)

gemeente. In 2001 organiseerde Koksijde in samenwerking met het Willem Elsschot Genootschap de prachtige, door Wieneke 't Hoen samengestelde tentoonstelling *Van De Ridder tot Elsschot. Een biografie in foto's* in de Keunekapel. Tijdens de Elsschotjaren 2007-2010, die Antwerpen heeft uitgekozen om van Willem Elsschot een blijvende literaire icoon van de Scheldestad te maken, blijft Koksijde niet achter. Ook in 2009-2010 zullen nog activiteiten plaatsvinden onder het motto 'Willem Elsschot en de zee'.

Op vrijdagavond 10 oktober speelde actrice Guusje Van Tilborgh de theatermonoloog *Dank u, heren* in het Casino van Koksijde. Voordien hadden burgemeester Marc

Groepsfoto voor het Elsschot-canvas (foto Persdienst Gemeente Koksijde/L.J. Derenette)

Nathalie Martens van de afdeling Vrije Tijd en Cultuur (foto Persdienst Gemeente Koksijde/L.J. Derenette)

Vandenbussche, schepen van Cultuur Jan Loones en de Antwerpse schepen van Cultuur Philip Heylen de openlucht tentoonstelling met het 600 meter lange Elsschot-

canvas, door Antwerpen Boekenstad ter beschikking gesteld, plechtig geopend.

Op zaterdagvoormiddag opende de tentoonstelling *Elsschot in vertaling* haar deuren in de mooie bibliotheek van de gemeente. Marcel Vanthilt, Elsschottiaan en WEG-lid van het eerste uur, nam de honneurs waar. Kees Aarts, samensteller van de bibliografie *Al is hun taal mij zo vreemd. Elsschot in vertaling*, als nummer 6 opgenomen in de reeks WEG-cahiers, hield een opgemerkte toespraak die elders in deze *Achter de schermen* is opgenomen.

Op zondagvoormiddag leidde Eric Rinckhout voor het eerst de door hem uitgewerkte Willem Elsschotwandeling, die door de gemeente blijvend zal aangeboden worden in de reeks Erfgoedwandelingen Koksijde-Oostduinkerke. Ieder van de deelnemers ontving het mooie boekje *Willem Elsschot aan zee*, dat ook zal worden opgenomen in het WEG-jaarpakket 2010.

Willem Elsschotwandeling

Elsschots vakantiehuis De Kerkepanne (foto L.J. Derenette)

Eric Rinckhout (tweede van rechts) als gids (foto L.J. Derenette)

Uitgever Bas Lubberhuizen en elsschottiaan Thijs Wierema (foto Persdienst Gemeente Koksijde/L.J. Derenette)

Eric Rinckhout en Jan Maniewski op kop (foto L.J. Derenette)

Willem Elsschotwandeling

Twee gezichten van Koksijde

't Is een vroege Pasen en 't ziet er hier niet vrolijk uit. De wind, die uit het noorden komt, rukt aan de gesloten villa's, huilt door de telefoondraden en blaast de kippen van de baan. De magere kat van boertje Costenoble komt uit de duinen en sluipt naar huis.

'Tsjip'

Willem Elsschot hield van 'Coxyde', waar hij zijn 'Kerkepanne' liet bouwen. De familieleden van Alfons De Ridder brachten er vele jaren hun vakantie door. Oude foto's en films uit de jaren '30 en '40 tonen een familievader die het in gezelschap soms naar zijn zin had, maar vaker koos voor de stilte en de eenzaamheid aan de waterkant. Veel vis werd er niet gevangen, maar dat was volgens Tsjip, die zijn grootvader wel eens vergezelde, ook niet de bedoeling. Koksijde was de tweede thuisplek van de schrijver/zakenman. Allicht was het voor hem een verademing wanneer de

Mijn gezin is weer aan zee, ditmaal voor de grote vakantie. De noordenwind heeft zijn deel gehad en zit nu thuis. De zon draait in een grote cirkel over ons heen, de bijen en bromvliegen blazen op hun mirliton ...

'Tsjip'

strandhuisjes weer uit de garage werden gehaald en door bevriende burens op het strand werden getrokken.

Nu Antwerpen de grootste stilist van de verenigde Nederlanden tot literaire ambassadeur van de metropool heeft verkozen, blijft Elsschots tweede thuishaven niet achter en voegt met deze Elsschotwandeling een toeristische troef toe aan haar rijke vakantieaanbod.

Cyriel Van Tilborgh
Voorzitter Willem Elsschot Genootschap

Inleiding

Willem Elsschot

Willem Elsschot (1882-1960) is een schrijver van inmiddels klassiek geworden romans. Werken als 'Villa des Roses', 'Een Ontgoocheling', 'Lijmen/Het Been', 'Kaas' en 'Het Dwaallicht', die verschenen tussen 1913 en 1946, worden nog altijd herdrukt en veel gelezen. Van Elsschot is de vaak geciteerde uitspraak: "Tussen droom en daad staan wetten in de weg en praktische bezwaren." Het zijn versregels uit het ook al klassieke gedicht 'Het huwelijk', dat hij in 1910 schreef.

Elsschot is als mens en als schrijver sterk verbonden met Antwerpen, de stad waar hij geboren werd en overleed. Maar hij was tegelijk een man van de wereld. Hij woonde in Parijs, Brussel, Rotterdam en uiteraard Antwerpen, steden die in zijn leven en werk een belangrijke rol spelen.

In het 'echte leven' was zijn naam Alfons De Ridder, vader van zes kinderen en geslaagd zakenman.

Hij was 'publiciteitsagent': hij had met andere woorden een reclamebureau en ronselde advertenties.

Vaak speelt de zakenwereld een rol in zijn boeken, zoals in 'Lijmen' (1924) en 'Het Been' (1938), een dubbelroman waarin hij het hallucinante verhaal vertelt over de kunst van het aansmeren van reclame aan argeloze bedrijven en personen.

In 'Het Tankschip' (1941) laat Elsschot een zakenman handig gebruikmaken van de net uitgebroken Tweede Wereldoorlog om met een belastingtruc en de verkoop van een schip een grote financiële slag te slaan. 'Kaas' (1933) is dan weer het burlieke verhaal van de klerk Laarmans die hogerop wil in het leven maar als kaashandelaar jammerlijk mislukt.

Elsschots werk blijft aantrekkelijk omdat hij koos voor helder en algemeen Nederlands – geen 'Vlaams' en ook geen 'Hollands'. Hij had een bijzonder groot taalgevoel, maar in tegenstelling tot veel van zijn tijdgenoten hanteerde hij een sobere, volgens sommigen zelfs zuinige stijl.

In zijn compacte romans staat elk woord op z'n plaats. Zijn verzameld werk is klein in omvang: het beslaat nog geen achthonderd pagina's. Dat is minder dan een roman van Tolstoj of Dostojevski. Humor, ironie en soms cynisme zijn de pijlers van zijn oeuvre, wat het er voor de hedendaagse lezer alleen maar aantrekkelijker op maakt. Maar tegelijk getuigt zijn werk van een grote gevoeligheid en menselijkheid. Elsschot was burger en bohémien, conformist en anarchist, tooghanger en keihard zakenman. Hij schrijft over onderwerpen die nog altijd actueel

zijn en blijft ons verbazen door zijn eigenzinnigheid, engagement en humanisme. Bedrog, zowel in menselijke relaties als in zaken, is een weerkend thema in zijn boeken.

"Ik heb niet de minste fantasie. Alles is waar gebeurd." Dat beweerde Elsschot dikwijls. Maar dat moet met een korrel zout worden genomen. In zijn romans zitten veel autobiografische elementen maar Elsschot herschikte en kneedde de feiten, hij breidde simpele anekdotes uit tot schitterende literatuur. Hij is en blijft een van de grootste Nederlandstalige schrijvers.

Willem Elsschot en de zee

Stadsmens Willem Elsschot kwam graag en vaak naar zee om er van de rust te genieten.

Vanaf 1920 huurde het gezin tijdens de zomervakanties villa's in achtereenvolgens Wenduine, Knokke en De Panne. Elsschots echtgenote Fine was zelden helemaal tevreden over de huurhuizen en uiteindelijk liet Willem Elsschot op haar aandringen in 1928 een

villa bouwen in Sint-Idesbald.

Dat was toen "een rustig dorp met weinig vakantiegangers", schrijft Ida De Ridder, dochter van Willem Elsschot in *Fine*, het boek over haar moeder.

Elsschot koos voor Sint-Idesbald omdat er minder volk en bijna geen toerisme was in vergelijking met De Panne. Sint-Idesbald – tot het begin van de 20ste eeuw bekend onder de naam 'Zeepanne-baden' – was in de jaren twintig nog behoorlijk ongerept: er stonden vissershuisjes, boerderijtjes van de 'duneboeren', één hotel en enkele cafés. Stilaan werden er wel meer en meer villa's in de duinen gebouwd.

In de toen afgelegen wijk Kerkepanne liet Elsschot zijn villa optrekken die hij ook die naam gaf: Villa Kerkepanne. Ze lag aan een onooglijke, kronkelige zandweg die wandelaars afschrikte, herinnert dochter Ida De Ridder zich. De villa lag volgens haar verscholen tussen populieren en struiken. Er was geen omheining, geen brievenbus en geen grote naamplaat. De anonimiteit was verzekerd.

© erven Elsschot en AMVC-Letterenhuis

"Als het tijd wordt ga ik naar huis en wandel ongezien de tuin in. Heel achteraan heeft onze student zich geoeffend in landbouw (...): zonnebloemen als wagenwielen zo groot, snijbonen waar geen eind aan komt, nederige aardappelen, keurig gecoeffeerde sla, erwten die pas in Augustus in bloei staan en waar boertje Costenoble soms hoofdschuddend op staat te kijken. Van uit de bonen kan ik het huis bespieden zonder dat iemand mij zien kan." (uit: 'Tsjip')

We wandelen terug naar de Willem Elsschotlaan en vervolgen onze weg richting Strandlaan.

Café Vogelzang, hoek Willem Elsschotlaan-Strandlaan

Willem Elsschot mengde zich graag onder de plaatselijke bevolking, zeker in de loop van de jaren dertig. Hij ging graag een pint drinken in Café Vogelzang, op nauwelijks enkele honderden meters van zijn villa. Het café zelf werd helaas rond 2006 gesloopt.

"Wij wandelen de tuin door, hij zonder te huilen, ik zonder spraak. Op Walter's veld wordt hij door onze mussen begroet. Ik blijf staan en zeg 'Tsjip'. En in zijn mondhoeken onthult een glimlach. Ja jongen, voortaan heet jij Tsjip." (uit: 'Tsjip')

Ida De Ridder omschrijft het als een echt volkscafé, waar alleen de 'autochtonen' kwamen: de plaatselijke vissers, keuterboertjes, de postbode en de champetter.

collectie Jaak Andries

Hollandse Kaas in het Hebreeuws

Gesprek met Elsschot-vertaler Shulamith Bamberger

Shulamith Bamberger (1947) groeide op in Israël. Sinds 1971 woont ze in Amsterdam. Van 1973 tot 1977 studeerde ze aan het Instituut voor vertaalkunde van de Universiteit van Amsterdam, waarna ze

lange tijd werkte als ondertitelaar en vertaler bij de televisie-omroep NOB. Sinds 1985 vertaalt ze Hebreeuwse literatuur (o.a. David Grossman en Yehoshua Kenaz) in het Nederlands en andersom. Ze stelde twee keer een Israël-nummer samen voor het literair tijdschrift *De Tweede Ronde* en vertaalde ook voor het poëziefestival Poetry International. Voorts tekende ze voor de Hebreeuwse vertalingen van Mulisch' *Het stenen bruidsbed* en *Twee vrouwen*, van Arthur Japins *De zwarte met het witte hart* en van Marga Minco's *Het bittere kruid*. Haar vertaling van *De Avonden* van Gerard Reve bleef totnogtoe ongepubliceerd. Dat in 2008 haar vertaling van Elsschots *Kaas* verscheen, was voor *Achter de schermen* de aanleiding voor een gesprek.

De belangstelling voor taal en literatuur zat er bij Bamberger al vroeg in. 'Lezen was bij ons thuis min of meer vanzelfsprekend. Mijn moeder, met maar drie jaar lagere school, las veel en was bezeten van taal. Op school kregen wij al heel vroeg literatuur, als scholier las je voor je plezier poëzie. Aan het eind van de middelbare school in Tel Aviv, waar ik geboren ben, zei mijn leraar Frans tegen mij: "Wat je later ook gaat doen, beloof me dat het met taal te maken zal hebben. Het hoeft niet eens Frans te zijn". In werkelijkheid ging het er uiteindelijk minder poëtisch aan toe. Toen ze na twee jaar in Amsterdam merkte dat ze nog geen zin had om terug te gaan naar Israël, moest ze naar eigen zeggen 'accepteren dat de vakantie over was en dat het tijd werd iets anders te gaan doen dan alleen maar schoonmaken'. Zo ging ze vertaalkunde studeren – 'Voor mijn eerste keus, landbouwkunde, kon ik namelijk geen beurs krijgen.'

Hoe ze het werk van Elsschot heeft leren kennen, herinnert Bamberger zich niet meer precies. 'Ik weet alleen dat *Kaas* een van de eerste boeken was die ik in het Nederlands heb gelezen. Iemand zal het hebben aanbevolen. Het was ook het eerste verhaal van Willem Elsschot dat ik las. Toen ik het uit had, ging ik meteen zijn *Verzameld werk* kopen. Ik had er alles in gevonden wat ik per-

soonlijk in een goed literair boek zoek: strak taalgebruik, zelfkennis en zelfspot, een goed verhaal dat op die bijna ongrijpbare manier van de geniale schrijver een statement geeft over *la condition humaine*. Al heel vroeg in mijn vertaalcarrière ontstond de droom om Elsschot in het Hebreeuws te vertalen.'

'Een jaar of drie geleden hoorde ik dat er een Engelse vertaling van *Kaas* was uitgekomen. Het werd tijd om de droom te verwezenlijken. Ik wist ook precies waar het boek thuishoorde: in "Ander Proza", een prachtige reeks van uitgeverij Am Oved. Ilana Hamerman, hoofdredactrice van "Ander Proza", zei meteen ja. De onderhandelingen met de uitgeverij waren wel wat ingewikkelder en hebben ook lang geduurd, maar met de tastbare en morele steun van het Vlaams Fonds voor de Letteren is het uiteindelijk gelukt.'

De grootste uitdaging bij het vertalen van Elsschot was zijn stijl: 'Je moet zorgen dat het summiere niet kaal wordt, dat de humor precies in de juiste dosering wordt overgebracht, dat idioom niet in bloemrijke formuleringen wordt omgezet. Parafraseren voldoet bij Elsschot tenslotte niet.' Daarnaast was het Nederlands van Elsschot, een Vlaming uit het begin van de twintigste eeuw, niet altijd makkelijk te taxeren: 'Je moet bij Elsschot zorgen dat je precies begrijpt wat hij bedoelt. Daar was ik vaak onzeker over: is dit woord voor zijn tijd alledaags of bijzonder, is deze formulering grappig of alledaags? Gelukkig vond ik uiteindelijk de weg naar het WEG, en daardoor ook naar Elsschots dochter Ida De Ridder. Veel is daardoor duidelijker voor mij geworden.'

'Toch had ik voortdurend het gevoel dat mijn vertaling van *Kaas* niet voldeed, dat ik Elsschot nooit recht zou kunnen doen. Dat gevoel blijft. Ik heb de vertaling aan verschillende mensen laten lezen, die mij van het tegendeel probeerden te overtuigen. Maar zij kennen Elsschot in zijn eigen woorden niet. Ik zou "mijn" *Kaas* over een tijdje opnieuw moeten lezen voordat ik aan een tweede vertaling van werk van Elsschot begin.'

'Ik heb lang gedubd over de titel van het boek', zegt Bamberger nog. 'Wilde ik Elsschot trouw blijven, dan moest ik het gewoon *Kaas* noemen. Maar bij het Hebreeuwse woord voor kaas denkt men niet aan gele kaas, maar aan kwark. Ik weet nog steeds niet of ik er goed aan heb gedaan, maar ik heb uiteindelijk gekozen voor *Hollandse Kaas*.' Dat die Hollandse kaas bij het Israëliëse publiek in de smaak viel, moge blijken uit de recensies die wij hierbij afdrukken.

Klerk op de kaasafdeling

Sagi Green

Ha'aretz, 24 november 2008

Van Joseph K. tot Josef van de waterafdeling, dus van Franz Kafka tot Dudu Geva [bekende Israëlische cartoonist], via Akaki Akakievitsj van Gogol, of monsieur Loisel van Maupassant, is de klerk een literair personage bij uitstek, bijna een genre op zich: de eeuwige *loser* die tegen beter weten in blijft vechten, om keer op keer te ontdekken dat hij geen schijn van kans heeft. In mythologische termen is hij de antiheld die het lot uitdaagt en de strijd verliest. In bureaucratistische termen is hij de ambtenaar die gedoemd is steeds weer terug te keren naar de stapel formulieren op zijn bureau.

Frans Laarmans, klerk bij een scheepswerf in Antwerpen, geesteskind van de Belgische schrijver en zakenman Alfons De Ridder, die onder het pseudoniem Willem Elsschot publiceerde, is een trouwe telg van deze dynastie van literaire klerken, maar hij heeft zijn eigenheid en hij heeft zijn eigen geur – die van rijpe, volvette Edammer kaas. Op de dag dat zijn moeder sterft, raadt mijnheer Van Schoonbeke, nazaat van een oude, rijke familie, die onder zijn vrienden voornamelijk rechters, advocaten en kooplieden heeft, hem aan zelf ook koopman te worden, namelijk agent in België en Luxemburg voor een Nederlandse kaasfabrikant. Het boekje volgt Laarmans' pogingen om van beroep te veranderen, hoger op de maatschappelijke ladder te komen en in feite een andere identiteit aan te nemen.

Het is een trieste grap, want bijna alles in dit verhaal wat komisch is, is ook tragisch, en andersom, met voorop Laarmans zelf. Als zijn moeder sterft, zegt hij dat hij geen andere keus heeft dan te huilen, 'maar hoe begonnen? Ineens zomaar een snik geven?'. En als van Schoonbeke hem 'de geschikte man' noemt, gelooft hij het onmiddellijk – zoals velen die deze woorden in de loop der menselijke geschiedenis hebben geloofd. Als hij eenmaal besloten heeft dat hij geen klerk meer is, maar een zakenman, probeert hij zich het gedrag dat daarbij past eigen te maken en laat hij de lezer weten dat hij voortaan 'niet langer eet, maar dejueneert, dineert of soupeert'. Hij beseft niet dat hij door de Nederlandse kaasfabrikant uitgebuit wordt, hij heeft geen flauw idee hoe je kaas verkoopt, hij blijft zitten met 20 ton kaas en ga zo maar door.

Kortom, Laarmans is een sufferd. Maar wat moeten we nu met hem? Moeten we hem uitlachen? Moeten we medelijden met hem hebben? Of allebei?

Twee mensen zien ieder een ander uiterste van zijn persoonlijkheid. Van Schoonbeke ziet alleen de buitenkant van een zakenman in wording. Hij cultiveert de leugen die hijzelf heeft gecreëerd en werkt eraan mee, waarvoor hij

de bewondering van zijn protégé krijgt. Laarmans' vrouw ziet hem alleen in zijn naakte hoedanigheid van een grijze klerk. Zij trapt niet in de show die haar man voor haar opvoert, zij is veel wijzer dan hij en ze redt hem van zichzelf, waarvoor zij van hem uiteraard bakken vol verachting en spot krijgt. Maar ook deze situatie verandert op een gegeven moment.

En dan is er nog de bekende Hollandse kaas, in de vorm van bollen omvat in rode was. De kaas is een van de onverwachte en interessante protagonisten van het boek: het is de vleesgeworden (dat wil zeggen: de kaasgeworden) vorm van de verlangens, wensen en frustraties van de held, een spiegelbeeld van het innerlijke proces dat hij doormaakt, de golem die zijn maker overmeestert. De ene keer zegt Laarmans dat kaas 'eenvoudig kaas' is, de andere keer heeft hij het over de 'kaaslegende', een derde keer over een 'kaasmijn', een vierde over een 'operette', een vijfde keer verbeeldt hij zich dat de 'dreigende kazen' hem 'opjagen', een zesde keer vertelt hij dat hij, 'door iedereen verlaten', 'de kaasdraak zelf te lijf' moet. En er komt een moment dat Laarmans in Antwerpen voor een kaaswinkel staat, waar 'een ademtocht van verrotting' uit komt, zoals hij dat zegt, waarmee hij de metafoer levert die het hele boek ordent.

Het basisverhaal van *Kaas* is bekend en werd al eerder verteld door grotere genieën dan Elsschot. Het is het verhaal van de wanhopige, pathetische, tot mislukken gedoemde poging van een 'kleine' man, een klerk – niet eens een arbeider met zijn klassenbewustzijn en -trots – om hogerop te komen op de maatschappelijke ladder, om te rebelleren tegen de bestaande orde en hiërarchie. De charme van het verhaal vloeit in niet geringe mate voort uit de ruimte en tijd waarin zich afspeelt: de jaren dertig in de Lage Landen van het christelijke, burgerlijke Europa. Bovendien wordt het verteld in spaarzame *understatements* – waarin de kracht ervan ligt. Wonderbaarlijk genoeg blijft de spanning behouden juist omdat het einde van tevoren min of meer bekend is, en doet zich tijdens het lezen de vraag voor: wat wordt het einde van deze Laarmans? Gewoon slecht zijn, of geweldig slecht?

Eigenlijk doet zich ook een andere vraag voor: zou dit verhaal op een andere plaats en in een andere tijd ook hebben kunnen plaatsvinden? Wat de plaats betreft, zou deze klerk het in Amerika, bijvoorbeeld, ver brengen. Wat de tijd betreft, hebben ambtenaren tegenwoordig een heel andere status; het zijn enge figuren uit de hogere klassen, die gezag hebben en voor wie de bureaucratie geen vijand meer is, maar juist een slim wapen. [...]

Het boekje bevat een korte, briljante inleiding over de tragische stijl in de kunst: de ware ramp, schrijft en illustreert de auteur, gebeurt niet als de lucht al helemaal bewolkt is, maar als het eerste wolkje in de blauwe lucht verschijnt. Hierna, het hele boek door en ook aan het eind, probeert de lezer de eerste wolk te vangen die het leven van Frans Laarmans heeft overschaduwd.

Nul procent vet

'Kaas' van Willem Elsschot is een uiterst nauwgezet boek. Er zit niets overbodigs in. Helemaal niets.

Asaf Schurr

Yediot Aharonot, 28 november 2008

'En hij komt dan spoedig tot de ontdekking dat iedere bladzijde, iedere zin, ieder woord, iedere punt, iedere komma het doel nader brengt of op afstand houdt. Want neutraliteit bestaat niet in kunst. Wat niet nodig is dient geweerd en waar het met één personage kan is een meningte overbodig.'

Aldus Willem Elsschot in zijn mooie inleiding tot *Kaas*, dat in 1933 verscheen.

Dit verklaart niet alleen de bescheiden omvang van het boek (niet te lang, niet te kort; precies goed), maar ook het zeldzame en uiterst nauwgezette gevoel dat het oproept: een onmiskenbare synthese van enerzijds een schaterlach met zo nu en dan een trieste glimlach, en anderzijds ingehouden empathie, vermengd met een gezonde dosis satirische afstandelijkheid jegens de bescheiden en verwachte neergang van Frans Laarmans, klerk bij een scheepswerf, die dankzij de bemoeienis van een kennis,

een man van naam en veel relaties, zowel in de hoge als in de middelhoge echelons, agent wordt voor een firma die eersteklas klaas verkoopt (een onderneming die, tot zijn onnoemelijke verbazing, gepaard gaat met het in ontvangst nemen, opslaan en verkopen van 20 ton voortreffelijke, volvette Edammer in de vorm van bollen van twee kilo per stuk, goed verpakt in zilverpapier).

Is dit het knapste boek dat ik ooit heb gelezen? Het grappigste? Het boek met het meest meeslepemde verhaal? Nou, misschien niet. Maar het blijft trouw aan de mooie intentieverklaring waarmee het begint: het is inderdaad uiterst nauwgezet, van begin tot eind. Er zit niets overbodigs in. Helemaal niets.

De verhaallijn is eigenlijk simpel: Laarmans wordt plotseling koopman, een status die hij met trots draagt. Hij eigent zich de gewoonten en manieren van een koopman toe, alsook een behoorlijke dosis gewichtigheid. Hij

ספרות

יגאל סרנה מאבד את השפייות בקולומביה | דנה רוטשילד ומלכת עם בעז גאון מאתריקה

אסף שור מרכסם גבינה הולנדית | ישראל אלירז מדלג בין העצים | דויד גרוסמן חתגעגע לשולמית הראבן

אפס אחוז שומן

'גבינה הולנדית' של וילם אלסחוט הוא ספר מדויק לגמרי. אין בו דבר מיותר. אף לא אחד | אסף שור

גבינה הולנדית // וילם אלסחוט | מהולנדית (בלגית): שולמית בתברגר | עם עובד | 150 עמודים

// והחל כמילה הראשונה - הלא ספר הוא שיר - יש לחשוב כל הזמן על האקורד האחרון: אורכו, כמו מטיב שחזור טוב ושבו לאורך הסיימפונייה [...] מי שלא יחיל לראות לנגד עיניו את המון ייטע מאליו מאריכות דברים, כיוון שישאל את עצמו שוב ושוב אם כל פרט שהוא מוסיף אכן תורם להשגת הטובה. ועד מורה יגלה שכל עמוד, כל שורה, כל מילה, כל נקודה, כל פסיק, כל אחד מאלה מקרב אליו את המטרה או מרחיק אותה ממנו. כי באמנות אין נישליות. מה שאינו נחזק הוא מיותר. כך יעורר מעצור וילם אלסחוט בפתח הרבר ה'פה שכתב 'לגבינה הולנדית' שלו, שראה אור ב'1933. קניינו הוא מסביר לא רק את היקפו הצנוע של

הספר ולא ארוך מדי, לא קצר מדי. בריוק במידתו, אלא גם את תו הרגש הנרדף והמדויק לגמרי שהוא מעורר: מדינה מובחנת של צחק עז וחיוך נוגה לפריקים, עם אפסותיה מאופקת המהולה בנייה בריאה של ריווק סאטירי לזוכה סיפור מפלחו הצנועה והצפירה מראש של פרנס לארנסט, ספיר בחברת ספנות, שניעשה - הודות להתערבותו הנמרצת של מוכר רב מונטיין ועתיר ירידים הן כחלונות הנכוהים והן באשנים מוצעי הקומה - לגבינה של חברת גבינה נחשבת ועניין הכרוך, הפתעתו שלא תשוער, בקבלתם, באחסון - גם ובשיווקם של 20 טון גבינת אירם כלילת שומן ומשובחת בדמות כרוי רים, שני קילו האחד, ושופים היטב בנייר כפף.

האם זה הספר החכם ביותר שקראתי? המציח ביותר בעל העלילתו לה שאין מוחפת ממנה ובכן, אולי לא. אבל הוא נאמן להצדצת הבורנות היפה שבראשיתה: הוא אכן מדויק לגמרי, כל כולו.

שלא תלו בו תקוות גדולות מלכתחילה. מפתיעה רק המדינה האמורה, הנרדף, של מרחקי רגש: מכאן הריווק המתנשא מעט והצחק הרבה שלנו לזוכה יומרותיו המופרכות של לאי רמנס ויוברותיהם המטופשות לא פחות של סובכיו - ומי כאן הקרבה אליו, האמפתיה שרוכשים לו בכל זאת, לו ולכל יומרותיו המטופחות. תו רק של מלנכוליה עולה כבר בראשית הספר ומתעצם לא במנגור לצדוק, אלא כמסילמו ההכרחי כמעט.

חוד 3 ספרים מאת אסף שור
בחינה על אנשים
והחושבים את עצמם

דון קישוט < מיגילה טרוונסט
טוב ויפה, ג'יבס > פיג'י וודדאוס
מלחמה בטורח < בנימין נתניהו

כך שזה אינו רק ספר מצוי, אלא עניין נרדף הרבה יותר: טרגדיה מצחיקה. משום שהספרן המובס שלה אינו האדם, אלא היומרה, ומי שום שאנתנו מלווים את גיבורה לזמן עליותו הבקסי מטאורית ועד נפילתו הרכה בעצם, צפייה ואף על פי כן מאובת, כשהוא שב שטור ותשוש לחיק חייו השי גורים והתשושים ואשתו השטורה והתשווה. אישה יקרה מתחשבת. "היא דואגת", מסביר לארנסט, כבר לא סודר נחשק אלא שוב ספיר מצניע לבת, "שלא תעלה גבינה על שולחנה".

הכיסלון הזה אינו מפתיע. אנתנו הרי מתבשרים עליו כבר בראשית הספר. לא מפתיע האבסורד המטופש שביחסו הוולך ומאמיר של לארנסט אל עצמו - שלא לדבר על האבסורד המטופש אף יותר שביחסם של אחרים אליו, המלא יראת כבוד והעי רכה כנה לפרודיו השרומיות ולהישניו המקוריים, אם בכלל. לא מפתיע גם יחסם של בני משפחתו, שאינם מתאכזבים מטפלותו המינורית בעיקר משום

huurt een telefoontoestel en krijgt de gepaste waardering van zijn collega-kooplieden en -beoefenaars van de vrije beroepen. Hij denkt lang na over het juiste behang voor het kantoor van een prominente koopman, toont absolute machteloosheid als het om de praktische kanten van zijn beroep gaat (waarbij nog komt dat hij absoluut niet van kaas houdt) en pakt uiteindelijk zijn oude leven en zijn oude kantoorbaan weer op.

Deze mislukking is allerminst verbazingwekkend. We worden er aan het begin van het boek van op de hoogte gesteld. Evenmin verbazend is de onnozele absurditeit van Laarmans' toenemende gevoel van eigenwaarde, om maar te zwijgen van de nog onnozeler absurditeit van de houding van anderen tegenover hem, het ontzag en de oprechte waardering voor zijn uitstekende karakter en zijn (hoogstens toevallige) prestaties. We verbazen ons ook niet over de reactie van zijn gezinsleden, het feit dat zij niet teleurgesteld zijn door zijn onbeduidende mislukking, en wel voornamelijk omdat ze bij voorbaat niet al te veel van hem hadden verwacht.

Verbazingwekkend is alleen de bovengenoemde, zeldzame synthese van gevoelsvariëaties: enerzijds onze ietwat

hooghartige afstandelijkheid, vaak gepaard met een lach, ten opzichte van de vergezochte pretenties van Laarmans en de niet minder idiote pretenties van de mensen om hem heen – waaruit anderzijds juist een empathie voortvloeit, voor hem en voor zijn lachwekkende pretenties. Al vanaf het begin is er een ondertoon van melancholie, die steeds sterker wordt, niet in tegenstelling tot de lach, maar als een bijna noodzakelijke aanvulling erop.

Het is dus niet zomaar een geestig boek, maar nog zeldzamer: een geestige tragedie, omdat het slachtoffer niet de mens is, maar de pretentie. En ook omdat wij de held van het verhaal vanaf zijn nauwelijks meteorische opkomst volgen, tot zijn feitelijk zachte val, verwacht en toch teleurstellend, en zijn onopvallende, vermoeide terugkeer naar zijn onopvallende en vermoeide leven en zijn onopvallende en vermoeide vrouw. Een dierbare, attente vrouw. Zij 'zorgt ervoor', zegt Laarmans, niet langer een prominente koopman, maar weer een bescheiden klerk, 'dat geen kaas meer op tafel komt'.

Omer Lahmanovitch

Israël Hayom, 4 december 2008

Kaas van Willem Elsschot is een monoloog van een naïeve, pretentieuze klerk, die later een boeiende allegorie over de bureaucratie wordt. Een geweldig nieuw begin voor een oude geliefde serie van [uitgeverij] Am Oved. Soms spreken boeken ons zozeer op ooghoogte aan, dat ze werkelijk hun taak vervullen en ons iets vertellen over ons eigen leven. Wat overigens niet alle dagen gebeurt. Het feit dat Von Kleist, Mann, Gogol en Tsjechov trouwe vertegenwoordigers waren van deze toewijding aan de mens, maakt het er niet makkelijker op, maar juist bijna onhaalbaar.

Willem Elsschot (pseudoniem van de Belgische schrijver Alfons De Ridder), bijvoorbeeld, was lid van dit geheime eedgenootschap. Ook als zakenman in de complexe economie van de jaren twintig van de vorige eeuw vond hij de tijd om te schrijven. Zijn eerste boeken verdwenen in de boekenarchieven, maar toen kwam het jaar 1933, en hoewel dat jaar in Europa niet bepaald gekenmerkt wordt door humanisme, heeft het één literair werk van Elsschot opgeleverd dat menslievend is en nogal belangrijk: *Kaas*. Vanaf dit punt tot aan zijn dood was het voor Elsschot een stijgende lijn.

75 jaar later is het uitgerekend het boek dat Elsschot uit de vergetelheid van de Vlaamse literatuur had gehaald

en tot aan de rand van de Europese canon bracht, dat 'Ander Proza', een bescheiden, maar verrukkelijke reeks van Am Oved, nieuw leven inblaast. Het gaat om die kleine, bruine, ascetische en altijd even dunne boekjes, die als buitenaardse wezens in de schappen liggen. In het verleden is in deze reeks *Kroniek van een aangekondigde dood* van Marquez verschenen, alsook *De neef van Wittgenstein* van Thomas Bernhard. Klassiekers in alle opzichten, maar altijd werken met een hoog potentieel aan

waanzin, subversieve teksten van literaire reuzen.

Ook deze novelle van Elsschot wordt gekenmerkt door dezelfde impertinentie en uitzonderlijkheid als de andere boeken van 'Ander Proza'. De protagonist is Frans Laarmans, klerk bij een scheepswerf, getrouwd en vader van twee, die dankzij zijn vriendschap met Van Schoonbeke, een welgestelde heer met connecties, de kans krijgt handelaar in Edammer kaas te worden. De handelsstand is een onbekend en mysterieus land, maar één ding is duidelijk: het biedt onder andere een maandinkomen van 300 gulden. Bovendien zou Laarmans een chic beroep uitoefenen, met een groot bureau, een prestigieus visitekaartje en frequente reizen per eerste klas.

Hier ongeveer eindigt het commerciële verstand van Laarmans. Want het werven van agenten, het aflopen van klanten en het nodige doorzettingsvermogen behoren niet tot het vocabulaire van de klerk. Tegelijkertijd maken Laarmans' luiheid en zijn goede bedoelingen hem tot een hartveroverende persoon, die met gemak tussen komedie en tragedie beweegt. Zoals de kafkaëske protagonist, zoals Michael Kohlhaas van Von Kleist en zoals Cincin-

natus uit *Invitation to a Beheading* van Nabokov, is ook Laarmans het slachtoffer van de bureaucratie en is zijn enige zonde dat hij niet opgevoed is met de kapitalistische sluwheid. Net als wij consumenten, is Laarmans gedoemd om hier met zijn geld en goedheid voor te betalen. Maar hij heeft tenminste één bol kwaliteitskaas voor zichzelf weten te bewaren.

Elsschot is bekend met de kafkaëske kroniek en heeft, door middel van een monoloog die gespeend is van stilistische versieringen, een prachtige allegorie neergezet, waarvan de absurditeit ook na vele tientallen jaren niet is versleten. Als aperitief geeft hij een korte, hypnotiserende inleiding over stijl en tragedie in de literatuur. Daarvan een voorproefje:

'In kunst mag niet geprobeerd worden. Probeer niet te schelden als gij niet toornig zijt, niet te schreien als uw ziel droogstaat, niet te juichen zolang gij niet vol zijt van vreugde. Men kan proberen een brood te bakken, maar men probeert geen schepping. Men probeert ook niet te baren. Waar zwangerschap bestaat volgt het baren vanzelf, te gepasten tijde.'

Op woensdag 28 januari 2009 vierde WEG-voorzitter Cyriel Van Tilborgh zijn 65e verjaardag tijdens het opmerkelijke literaire evenement 'Lezen op woensdag' in Galerie De Zwarte Panter te Antwerpen. Yves Desmet en Pat Donnez boden hem daar het volgende elsschottiaanse verjaardagsgeschenk aan...

PENSIOEN

Willem Elsschot*

Voor Cyriel van Tilborgh

Een ellendige januariavond met een motregen die de dappersten van de straten veegt. Voor het eerst sedert zeer lang, want de jaren vlieden, zal ik ditmaal naar huis gaan, waar mijn ontijdige intrede beschouwd zal worden als een stap op de weg die tot inkeer leidt.

Alle begin is moeilijk en beter laat dan nooit, zal mijn vrouw zeggen. Maar eerst nog een krant voor vanavond bij het vuur, want als ik niet lees werkt mijn zwijgen verkillend op mijn huisgenoten. Hier heb ik mijn winkeltje, dat ik al jaren bezoek en waar ik de oude juffrouw voor de tienduizendste maal zal horen zeggen wat zij van het nieuws denkt.

'Kijk, hier,' zegt ze, en met die hangende snijtand, die niet vallen wil, wijst zij naar de voorpagina van mijn krant. '80 miljard frank voor noodlijdende Kredietbank.'

'Ja,' zeg ik, 'veel geld.'

'Uw bank,' preciseert zij.

'Ja, eigenlijk mijn bank.' Want ik zou die stalagmiet, waarvan ik de langzame vorming van naderbij gevolgd heb, voor geen geld ter wereld durven tegenspreken.

Waarachtig, als ik buiten kom en mijn kraag opzet voor een drafje naar de tram toe, wordt mijn aanloop gehinderd door het slechte weer dat zelfs de dappersten terug naar hun stamkroeg jaagt. Ik vlucht naar binnen, ga aan een tafel zitten en heb vrijwel meteen een man in de gaten die één tafel verder tegenover mij zit. Hij roept herinneringen in mij wakker, al weet ik zeker dat ik nooit met zo iemand heb omgegaan.

Hij ziet er voorspoedig en burgerlijk uit, als een man van zaken, en toch doet hij mij denken aan artistieke drankgelagen en dichterlijke nachten. Neen, ik heb nooit om-

gang gehad met mensen van dat soort maar ik kan mijn blik niet van hem afwenden. Waar, waar, waar?

‘Kelner,’ vraagt hij opeens, ‘ben jij lid van mijn vereniging?’

‘Van welke precies?,’ vraagt de kelner rustig.

De man aan het tafeltje begint aan een opsomming die zelfs de dappersten van de straten veegt. De kelner geeft geen verder bescheid en keert de man discreet de rug toe. Nu herken ik hem weer.

‘Hoe maak je ‘t, Laarmans?’ vraag ik, terwijl hij zijn *single malt* proeft. Hij zet zijn glas neder, kijkt mij aan en herkent mij dadelijk. ‘Wel, heb ik van mijn leven!’ Een ogenblik later zit hij aan mijn tafel en bestelt ‘n tweede *single malt*, zonder te vragen of ik er trek in heb.

Wat is die Laarmans veranderd! Ik heb hem gekend als een haveloze voorvechter, met een baard en lang haar dat de kraag van zijn jas vettig maakte, en een zware knuppel, waarmee hij dreigend zwaaide wanneer hij voor een zaal moest spreken. Niemand kon als hij ‘Zot van Elschot! Zot van Elsschot!’ roepen en hij werd dan ook, bij mijn weten, tweemaal door de politie ingerekend voor dingen die hij niet gedaan had, alleen maar omdat hij zo overtuigend en eloquent was.

‘Wat voer je tegenwoordig uit, Laarmans?,’ waag ik eindelijk. Hij denkt even na en lacht. ‘Wat of ik uitvoer?,’ vraagt hij terug. ‘Ja, wat zal ik zeggen? Makkelijk om te vertellen is dat niet en nog minder om ‘t zo maar dadelijk te snappen. Nog een *single malt*?’

En hij bestelt werkelijk nog twee glazen. ‘Ik betaal alles,’ stelt hij mij gerust. Hij kijkt voor zich uit, als werpt hij een blik in het verleden, en pakt dan een bierviltje waarop hij begint te schrijven.

‘De klacht van den oude,’ lees ik met hem mee.

*Ik word aan ‘t oud zijn niet gewend.
De lichterlaaie die ik heb gekend
zit nog te diep in mijne knoken
en blijft mij dag en nacht bestoken*

Hij nipt van zijn *single malt* en leest dan voort.

*Wanneer ik langs de huizen trek
loert men mij na, als ware ik gek,
alsof mijn plannen en mijn zonden
Op mijnen rug te lezen stonden.*

*Maar laat mij doen met eigen vuur
Wat ik verkies, zolang ik duur.
En terg ons niet: mij armen stakker,
en Satanlief, mijn laatsten makker.*

Ik word overvallen door een stemming die ‘k nog nooit heb ondergaan, zo groot is mijn medeleven dat mij plots

Pat Donnez en Yves Desmet (foto Alain Giebens)

als een nevel omhult. Na een poos vraagt Laarmans: ‘Hoe staat het met de Vlaamse zaak en de politiek in ‘t algemeen?’ Ik denk dat hij in den vreemde gewoond heeft en antwoordt dat er bij mijn weten weinig veranderd is, dat bankiers en mannen van zaken nog steeds geld uitgeven dat ze niet hebben en dat de socialisten nog steeds socialisten heten ook al vinden wildvreemden dat dat moet veranderen en dat de katholieken nog steeds tjeven zijn en de liberalen op de keper beschouwd ook.

‘Maar de Vlaamse zaak,’ dringt hij aan. ‘Je weet wel... Optochten met vlaggen en zo, verduiveld. En quizen, of tenminste volksvermaak door wever en wind. Doen ze daar nog altijd aan en ben jij nooit van de partij?’

Ik geef een ontwijkend antwoord en vraag weer wat hij nu eigenlijk uitvoert.

‘Lijmen,’ antwoordt hij.

Hij ziet dat ik met zijn antwoord weinig opschiet.

‘Nu ja, lijmen. De mensen bepraten en dan doen tekenen. En als zij getekend hebben, krijgen zij het ook werkelijk thuis.’

‘Wat krijgen zij dan thuis, Laarmans?’ vraag ik, want ik wil alles weten.

‘Hun lidmaatschapskaarten,’ zegt de man.

Hij lacht weer.

‘Lidmaatschapskaarten van..., hij likt aan zijn *single malt*, ‘van... het WEG,’ verklaart hij nader.

Ik moet weer aan de mensen denken die ook vroeger al kaarten van hem kochten omdat zij niet anders durfden, want hij herkent zijn leden al uit de verte en besluit mij uit de voeten te maken.

WEG, VER WEG!

**Uit: Het Dwaallicht, Lijmen, Een Ontgoocheling, Verzen en Pensioen.*

Erik Vlamincx bekroond voor *Dank u, heren.* *Vijf vrouwen over Elsschot*

Op 27 november kende de deputatie van de provincie Antwerpen de provinciale prijzen voor letterkunde 2008 toe. De prijs voor een toneelwerk, tv- of radiospel (2.480 euro) ging daarbij naar Erik Vlamincx voor *Dank u, heren. Vijf vrouwen over Elsschot* (Amsterdam, Wereldbibliotheek, 2007), dat de WEG-leden al mochten ontvangen en dat meermaals met succes op de scène werd gebracht door Guusje Van Tilborgh. De jury onder voorzitterschap van gedeputeerde Ludo Helsen, waarvan naast de gedeputeerden Inga Verhaert, Koen Helsen en Flora Pluym-Wuyts ook Luc Daems, Freddy de Schutter, Jan Lampo, Marc Somers en Geert Swaenepoel deel uitmaakten, oordeelde:

‘Vlamincx trekt met zijn vijf monologen als het ware met de camera rond het “monument” Elsschot. Elke keer weer lichten andere facetten op uit de persoonlijkheid van Alfons De Ridder. Opvallend nieuw zijn die niet, maar precies door het wisselende camerastandpunt zorgen ze toch vaak voor een verrassend perspectief. Omdat ze slechts deelaspecten belichten van de complexe persoonlijkheid van de burgerman-auteur, leveren de vijf typering en altijd weer onmiskenbaar overtrokken, subjectieve portretten op. Die vertonen een buitengewoon grote spontaneïteit. Erik Vlamincx heeft zich voor *Dank U, Heren. Vijf vrouwen over Elsschot* uitstekend gedocumenteerd. Dat de verwerking van die omvangrijke basislectuur een uitermate overtuigende theatermonoloog heeft opgeleverd, is de grote verdienste van de auteur.’

De plechtige uitreiking van de prijs zal plaatsvinden tijdens de provinciale cultuurdag in het voorjaar van 2009.

Wij feliciteren Eric Vlamincx alvast van harte met deze bekroning.

Cyriel Van Tilborgh
Voorzitter

COLOFON

Deze editie van de nieuwsbrief *Achter de schermen*, uitgegeven door het Willem Elsschot Genootschap v.z.w., verscheen in maart 2009 in een oplage van 750 exemplaren, bestemd voor de leden van het W.E.G.

Lezersservice

<http://www.weg.be>
info@weg.be

Bank

België:

KBC Bank - Antwerpen 409-8578841-11

Nederland:

ABN AMRO BANK - Breda 53.28.777.13

Secretariaat

Lijsterbeslaan 6 | B-2920 Kalmthout | België
tel. & fax: 03/666.78.70

Redactie

Koen Rymenants

(koen.rymenants@arts.kuleuven.be)

Cyriel Van Tilborgh

(cyriel.van.tilborgh@skynet.be)

Bestuur

Voorzitter: Cyriel Van Tilborgh

Vice-voorzitter: Vic van de Reijt

Bestuursleden:

Jan Maniewski

Yvan De Roover

Janny Nijhof

Koen Rymenants

WEG-fotograaf: Alain Giebens

(alain.giebens@skynet.be)

Administratieve ondersteuning: Iris De Rijcker

Ereleden WEG

AMVC-Letterenhuis

Canvas

Commerzbank

De Morgen

De Standaard

Ernst & Young

Gazet van Antwerpen

Het Belang van Limburg

Het Parool

KBC Bank & Verzekering

Knack-Weekend

Lessius Hogeschool

McKinsey & Company

Mercator Verzekeringen

Van Lanschot Bankiers

Vlaams Fonds voor de Letteren

Vrij Nederland

VVL BBDO

Lay-out & druk

Jan Vanriet, Jan Depover

EPO